

Beszámoló a Történettudományi Intézet munkájáról.

A Történettudományi Intézet 1949 végén jött létre az ellenforradalmi rendszer néPELLenes, német-fasiszta, majd angol-szász-imperialista orientációt követő történetkutató intézménye helyén, s 1951 elején lett a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetévé.

A Párt és a kormány a történettudomány marxista-leninista művelését, a történettudomány eredményeinek a széles dolgozó tömegek közötti terjesztését az egyetemi történeti oktatás támogatását, valamint új tudományos káderek kiképzését tűzte az Intézet feladatául.

Mit tett az Intézet 1951 eleje óta a feladatok teljesítése terén? Milyen hiányosságok, problémák voltak, illetve vannak munkájában?

Az Intézet munkájának középpontjában ez alatt az idő alatt a magyar történelem egészét felölelő egyetemi tankönyvsorozat előmunkálatai álltak. Másik fontos feladatunk az 1950 évben elindított munkaközösségi és egyéni munkák befejezése volt. Ezen kívül bibliográfiai és dokumentációs munkát végeztünk; bekapcsolódtunk a Történelmi Társulat népszerű tudományos kiadványprogramjába; munkatársaink zöme résztvett az egyetemi oktatásban. Végül számos egyéb feladatot is végrehajtottunk az elmúlt tervév során.

Mindegyik munkaterületen elértünk bizonyos eredményeket.

1./ A tankönyvmunka területén:

Az I., II., III. és V. tankönyvkötetek előmunkálatai széleskörű anyaggyűjtéssel, kevés elmaradással, tervszerűen haladtak; több előtanulmány már el is készült. A IV. tankönyvkötetnél mutatkozó elmaradás - bár még bizonyos problémák fennállnak - jelentős mértékben csökkent.

A tankönyvkötetek főmunkatársai és munkatársai a tervbevett értekezéseket, megbeszéléseket - a munka során felmerült elvi és szervezeti kérdésekről - általában rendszeresen megtartották. A tankönyvkötetek periodizációs vitáját részben előkészítettük.

A VI., felszabadulás utáni történelmünket tárgyaló tankönyvkötet előkészítése az elmúlt év végén megindult, azonban mindezideig - főleg kádernehézségek miatt - nem haladt lényegesebb mértékben előre. A következő hónapokban ezt a munkát lényegesen meggyorsítjuk: annál is inkább, mivel Rákosi elvtárs legutóbbi előadása /Népi demokráciánk útja/ megadja az alapvető utmutatást a felszabadulással meginduló fejlődés tudományos feldolgozásához.

A tankönyv munka alátámasztását szolgáló nemzetiségi munkaközösség tagjainak többsége tervszerűen dolgozott; a román - és kisebb mértékben a kárpátukrán - előtanulmány készítése azonban a tervhez képest elmaradt. A munkaközösség munkáját komolyan támogatta a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szakmai -ideológiai szeminárium.

A II. osztály vezetősége felhívta a figyelmünket az egész tankönyvsorozat egységének, egységes fővonalának, szerkesztésének biztosítására. E kérdések kidolgozására megfelelő bizottságot alakítottunk, amelynek javaslatát az Intézet Igazgatótanácsa elé visszük.

2./ Az 1950-ben elindított munkaközösségi és egyéni munkák területén:

Megjelent: Haraszti Éva: Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen; I. Tóth Zoltán: Parasztmozgalmak az Erdélyi - Érchegységben 1848-ig; / A Magyar Népköztársaság kormánya I. Tóth Zoltánt ezért a munkájáért és egyéb kiadványaiért ez évben Kossuth-díjjal tüntette ki/; - S.Sándor Pál munkaközössége: Parasztmozgalmak a Habsburg - önkényuralom idején / Intézetünk tervében/ ; Léderer Emma: Az ipari kapitalizmus kezdetei Magyar-

országban: Barta István /szerk./; Kossuth Lajos 1848-49-ben I. kötet; H. Balázs Éva /szerk./: Jobbágylevelek / a Történelmi Társulat tervében/.

Sajtó alatt van: Kovács Endre: A magyar-cseh kapcsolatok története 1918-ig; Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a kiegyezés korában I.kötet; /Intézetünk tervében/; Pach Zsigmond Pál: Az eredeti tőkefelhalmozás Magyarországon / a Társulat tervében/.

Elkészült: /kijavítás, illetve lektorálás alatt van/ Székely György: A magyar parasztság helyzete és mozgalmái a XIV. században; Elekes Lajos: Hunyadi János /a Társulat tervében/; Heckenast-Makkai: A reformáció baloldali irányzatai Magyarországon; Spira György /szerk./: A magyar parasztság XVIII. századi történetének legfontosabb kérdései; Barta István /szerk./ Kossuth Lajos 1848-49-ben II. kötet; Király István: Áchim András és pártja; Balázs Béla munkaközössége: A klerikális reakció az ellenforradalmi korszakban 1919-1929; Lederer Emma: A tártárjárás. Ezek a munkák ez év második, illetve harmadik negyedében kerülnek nyomdába, kivéve a reformációról szóló kéziratot, ahol a nyomdábaadás időpontját még nem tudjuk meghatározni.

Rövidesen elkészül Incze Miklós munkaközösségi munkája: Az 1929-1933-as világgazdasági válság hatása Magyarországon; Arató Endre: Csehek, szlovákok, magyarok 1848-49-ben.

Az elkészült munkák nagy részét az intézeti értekezleteken megvitattuk, külső szakemberek bevonásával. Ezek a viták - a kezdeti zökkenők leküzdése után - emelkedő elvi-szakmai szinten folytak és komoly segítséget nyújtottak a szerzőknek hibáik kijavításában.

Munkatársaink kutatásuk tárgyköréből számos cikket irtak a Századokba, előadásokat tartottak az Akadémián és a Történelmi Társulatban.

3./ A bibliográfiai és dokumentációs munka területén:

Intézetünk kiadásában megjelent I.Tóth Zoltán /szerk/: Magyar Történeti Bibliográfia 1825-1867 I-II-III; Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I. Megindultak és jelentős en előrehaladtak "A magyar történeti bibliográfia 1867-1947" című többkötetes műnek, továbbá az Intézetünk könyvtárában meglévő szovjet történettudományi munkák /könyvek, folyóiratcikkek/ repertoriumának munkálatai.

Megjelent az Intézet Értesítőjének újabb öt kötete, amely szovjet szakfolyóiratokban közölt nagyfontosságú történelmi értekezések, valamint a népi demokrácia országából származó hasonló jellegű cikkek fordítását, továbbá az újonnan megszerzett szovjet történettudományi művek rövid ismertetését adja. Néhány különösen fontos szovjet anyagot az Értesítő pótfüzeteként külön is közzétettünk. /Igy legutóbb a Nagy Szovjet Enciklopédia Magyarország történetével foglalkozó cikkét./

4./ A népszerű tudományos munka területén:

A Történelmi Társulat által szerkesztett népszerű tudományos kiadványsorozat keretében Intézetünk munkatársaitól megjelent: Barta-Spira /szerk./: Fel, mindnyájan a hon védelmére /népszerű Kossuth- forráskiadvány/; Elekes Lajos: Hunyadi János; Kovács Endre: Bem apó; I.Tóth Zoltán: Varga Katalin; Várkonyi Ágnes: Vak Bottyán; Hadrovics-Wellmann: Parasztmozgalmak a XVIII. században; Incze Miklós: Válság és nyomor a Horthy-korszakban.

Nagyrészt az Intézet munkatársai irták "A magyar nép története. Rövid áttekintés" c. munkát, amelynek orosz fordítás céljára történő átdolgozása folyamatban van.

5./ Egyéb tudományos munka területén:

A munkaközösség - többek között - sorozatosan megvitatta az egyetemi tankönyvsorozat periodizációját és tematikáját.

Intézetünk több tagja vesz részt a Pártfőiskola történelmi tanszékének munkájában is, így legutóbb azon a vitán, amely Sztálin elvtárs nyelvtudományi művei tanulságainak a magyar történelemre való alkalmazását vitatta meg.

A Pártfőiskola előadássorozatában Intézetünk munkatársaitól megjelent: Székely György: A feudalizmus kialakulása és rendszere; Pach Zsigmond Pál: Függetlenségi küzdelmeink a Habsburgok ellen a XVII. században.

A Szikra felkérésére Intézetünk Egyetemes Osztálya szerkesztette a Szovjet Pártfőiskola egyetemes történelmi kiadványainak magyarul megjelent füzeteit, továbbá több, más kiadónál megjelent egyetemes történelmi vonatkozású munkát.

A magyar nép története c. rádióelőadássorozatot nagy részében Intézetünk munkatársai készítették.

Ezen kívül Intézetünk különféle társadalmi és állami szervek felkérésére egy sor javaslatot, bírálatot, tervezetet készített és számos előadás megtartásáról gondoskodott. Munkatársaink sok lektorálási munkát végeztek, mind az Intézet és Társulat vonalán, mind külső felkérésre. /Lektorálták többek között a Nagy Szovjet Enciklopédia Magyarország történetéről szóló fejezetét./

6./ Az egyetemi oktatómunka területén:

• Munkatársaink zöme előadásokat tartott, illetve szemináriumokat vezetett budapesti és vidéki egyetemeken, főiskolákon.

Az elért eredmények mellett az 1951. évben a következő hiányosságok mutatkoztak:

1./ A szocialista tervezés alapelveit a tudományos munkában még nagyon kevésbé tudtuk érvényesíteni. Míg a tankönyvek előtanulmányainak írói megközelítőleg tervszerűen dolgoztak, addig a főmunkatársak munkájában - különösen a IV. tankönyvnél -

- komoly lemaradások voltak, ami részben helytelen tervezésünk és munkaszervezésünk következménye.

2./ Intézetünk munkájában az elvi-politikai kérdések felvetését és kidolgozását nem tudtuk kellően előtérbe állítani, ha az elkészült munkák megvitatása útján tettünk is valamit ennek érdekében. Az elmúlt évben tervbevevettük ugyan munkánk nagyobb politikai összefüggéseit tárgyaló viták rendezését, erre azonban csak a folyó tervévben került sor. Nem vitattuk meg intézeti keretek között szervezeten és behatóan Sztálin elvtárs nyelv tudományi cikkeit.

A szovjet történettudomány eredményeit és módszereit a multhoz képest ugyan jóval nagyobb mértékben használtuk fel, de ezen a téren korántsem végeztünk kielégítő munkát.

A magyarság és a szomszédnépek történelmi kapcsolatainak feldolgozásában már felmutathattunk bizonyos eredményeket /Kovács Endre, I. Tóth Zoltán, Arató Endre munkái/, viszont lemaradtunk a legfontosabb területen, az orosz-magyar történelmi kapcsolatok kutatásában. Ennek főoka az, hogy Intézetünk szovjet referenciája számában és minőségben igen gyenge.

Csak késve jöttünk rá arra, hogy aránytalanul sok káderünk foglalkozik történelmünk régebbi korszakaival, míg a legújabb kor felkutatásában elmaradtunk. Hasonlóan: csak alapszélességgel láttunk hozzá a felszabadulás utáni történetünkkel foglalkozó VI. tankönyvkötet előkészületeihez.

3./ Kevés munka folyt Intézetünkben az egyetemes történet vonalán. Ha ez nem is döntő munkaterületünk, akkor sem elégedhetünk meg azzal, hogy egyetemes osztályunk munkatársai egyetemi jegyzeteken, középiskolai tankönyveken, brossurák szerkesztésén túlmenően nem foglalkoznak egyetemes történettel.

4./ A rokontudományokkal /régészet, irodalomtörténet, művészettörténet, stb./ együttműködésünk alkalmoszerű volt, nem folyt szervezett formában.

5./ Hosszu ideig nem volt kielégítő a bekerülő új munkatársakkal való foglalkozás és általában a kádernevelés. A konzultációk gyakran formálisak és előkészítetlenek voltak, a fiatal munkatársakat pedig rögtön zárosterminusu tervmunkába

fogtuk be s nem biztosítottunk számukra elegendő tanulói időt.

6./ Az Intézeten belül nem tudtuk megfelelően biztosítani a tudományos munkavégzés zavartalan feltételeit.

E hiányosságok kiküszöbölése érdekében az 1952. év eddigi folyamán az alábbiakat végeztük el:

1./ A tervezés megjavítása érdekében az 1952. évi terv végleges összeállítását megelőzően széleskörű megbeszéléseket tartottunk, ami sok értékes szempontot adott a végleges kidolgozáshoz. Folyó évre minden munkatárs egyéni tervet készített, amely egy-egy hónapra, illetve tervnegyedre konkrétan és ellenőrizhetően megszabja feladatait.

2./ Egész évre kidolgoztuk az elvi-szakmai viták tervét s ennek megfelelően két vitát már megtartottunk: a történeti kutatás módszerének kérdéseit Barta István referátuma alapján, a történeti munkák szerkesztésének és lektorálásának elvi kérdéseit Elekes Lajos előadása alapján vitattuk meg, eredményesen.

A régebbi és újabbkori történeti témák közötti aránytalanság megszüntetése érdekében kádereink körét részben kiszélesítettük, részben bizonyos átcsoportosításokat hajtottunk végre.

3./ Megvitattuk és kidolgozzuk azokat az irányelveket, megjelöljük azokat a munkaterületeket, amelyek egyetemes osztályunk profiljának élesebb kidomborítását, a proletár internacionalizmus elmélyítése terén folytatott munkájának megerősítését mozdítják elő.

4./ Tervünkbe vettük kapcsolataink megszilárdítását a különböző rokonintézmények és rokontudományok vonalán.

5./ A konzultációk rendszerességének és alaposságának biztosítása érdekében konzultációs tervet dolgoztunk ki és bevezettük, hogy az osztályvezetők a havonta rendszeresen megtartásra kerülő osztályértekezleteken összefoglalóan és egyenként értékeljék a végzett munkát. Ennek alapján az osztályvezetői értekezlet egy-egy osztály munkáját legalább negyedévenként megvitatja.

Az osztályvezetői értekezletek programján egyéb problémakörök is megvitatásra kerülnek, így pl. az Intézethez tartozó aspiránsok és a közelmúltban bekerült fiatal káderek kérdései, a rokontudományokkal való kapcsolatok, a bibliográfiai- és dokumentációs csoport megerősítésének kérdése, stb. .

6./ Részletes "házi rendet" készítettünk az Intézet belső rendjének megszilárdítására, ugyanakkor az Akadémia két hónapra terjedhető munkaszabadságot biztosít munkatársainknak az irás tartamára.

Külön emeljük ki ezévi munkánk eddigi eredményei közül Rákosi elvtárs 60. születésnapjának megünneplését és az orosz-magyar történelmi kapcsolatokról rendezett ünnepi ülést.

1./ A Rákosi elvtárs születésnapjának tiszteletére kibontakozott felajánlási mozgalom jelentősen előre lendítette az Intézet munkáját. E mellett Molnár Erik vezetésével az Intézet munkatársaiból álló kollektiva tanulmányt készített "Rákosi Mátyás és a történettudomány" címmel. A tanulmány alapján Budapesten és néhány vidéki városban előadásokat tartottunk.

Ezen kívül a Századok ünnepi számában több intézeti munkatársnak jelent meg tanulmánya. Elekes Lajos: "A délkelet-európai népek összefogása a török hódítók ellen Hunyadi háborúiban" címmel; Székely György: "A török hódítók elleni védelem ügye a Dózsa parasztháborútól Mohácsig"; Barta István: "Kossuth alföldi toborzó körútja 1848 őszén"; Magos György: "Az amerikai imperialisták szerepe a Horthy-fasizmus stabilizálásában" /1924-1929/; Hatvanyné E. Doris: "A női és gyermekmunka Magyarországon 1890-1915 között" címmel tett közzé tanulmányt a Századok ünnepi számában.

2./ A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja és hazánk felszabadulásának 7. évfordulója alkalmából az orosz-magyar történelmi kapcsolatok kutatása terén eddig elért eredményekről ünnepi ülést rendeztünk. A referátumot Lederer Emma tartotta. Segítséget kaptunk az e téren folytatott kutatásainkban

Fogarasi Béla elvtárstól, aki Intézetünk tervében és egyik munkatársunk fordítói közreműködésével teszi közzé Csernyisevszkij magyar vonatkozású megnyilatkozásait. A vitában a Magyar Munkásmozgalmi Intézet is résztvett. Az ülésen Pach Zsigmond Pál arról a segítségről beszélt, amelyet a Szovjetunió történettudománya nyújt a magyar történetkutatóknak.

Ez az ünnepi ülés mintegy kezdetét jelenti azoknak a nagyobb arányokban meginduló munkálatoknak, melyek az év végén megrendezésre kerülő, az orosz-magyar történelmi kapcsolatokat tárgyaló Történelem Kongresszust készítik elő.

Továbbra is fennálló problémák:

1./ Az intézet vezetésével kapcsolatban problémát jelent, hogy Molnár Erik, az Intézet igazgatója miniszteri elfoglaltsága mellett csak kevés időt tud fordítani az Intézet vezetésére.

2./ A helytelen tervezést 1952-es tervünkben sem tudtuk gyökeresen kiküszöbölni. A tankönyvkötetek 1952 végére való elkészülése - megfeszített munkával, a IV-es kötet kivételével - biztosítottnak látszik, de e mellett egyéb munkákban valószínűleg kiesések lesznek. Különösen nehéz a helyzet a IV-es tankönyvnél, amelynek időbeni elkészültét főleg azért nem látjuk biztosítottnak, mivel az 1880-1900 és 1914-1918 közötti korszaknak mindegyikére is nincs felelőse, megírója.

3./ Az egyetemi oktatásban való nagymértékű részvétel több esetben veszélyezteteti tervünk pontos végrehajtását. Különösen fontos, hogy az 1952. év második felében a tankönyvkötetek kéziratának elkészítése idején főmunkatársaink könnyítést, illetve teljes felmentést kapjanak az egyetemi munka alól.

4./ Káderfejlesztési tervünket, amelynek középpontjába állítottuk a Szovjetunió és népi demokráciák osztályának megerősítését, csak akkor tudjuk végrehajtani, ha a MTA segítségével a Szovjetunióban és népi demokráciákban végző ösztöndíjas történelem-hallgatók, valamint az Egyetemi Orosz Intézet végzett hallgatói közül többen Intézetünkbe kerülnek. A magyar őstörténelmi

kutatás fellendülésének előfeltétele, hogy őstörténészeket, régészeket, nyelvészeket küldjünk ki a Szovjetunióba tanulmány-
utra.

5./ Intézetünk kutatóinak sorában 5 tudományos munkatárs és 19 tudományos segédmunkatárs van az új nomenklatura szerint. Minthogy az utóbbiak túlnyomó többsége hosszabb tudományos multtal rendelkező s az Intézetben felelős munkát végző kutató, szükséges állásaik munkatársi státusszá való átszervezése.

6./ A terv végrehajtásához szükséges adminisztrációs apparátus biztosítása céljából szükséges, hogy az évnél csupán első felére engedélyezett 6 időszakos főfoglalkozású gépirónói állás az év végéig, tehát a tankönyvek kéziratának elkészültéig meghosszabbítottassék, illetőleg státusszá szerveztessék.

7./ Az Intézet épülete több szempontból alkalmatlan tudományos munka végzésére. A rendelkezésre álló kevés helyiség /különösen, ha figyelembe vesszük az Intézet létszámának várható növekedését/ szükségessé teszi több kutató összezsúfolását egy-egy szobába. A téli hónapokban egész sor helyiségben lehetetlen dolgozni, minthogy a szobák egy része alig fűthető. Fennáll az a probléma, hogy Intézetünk munkatársai, ha igazán elmélyült tudományos munkát akarnak végezni, nagyrészt kénytelenek Intézetén kívül dolgozni. A jelenlegi viszonyok mellett nincsen helyünk könyvtárunk új szerzeményeinek elhelyezésére, s ugyyszólván megoldhatatlan a nemrég Intézetünkhöz került, a Bécsi Magyar Történeti Intézetből származó hat és félezer kötetes könyvanyag megfelelő elhelyezése. /Igy ezt az igen értékes és a kutatások számára rendkívül szükséges könyvtárat jelenleg használaton kívül kell tartanunk./ Levéltári anyagaink elhelyezése is egyre súlyosabb problémaként jelentkezik. Mindez indokolttá teszi, hogy a költözködés kérdését nyomatékosan felvessük.